

Luopumistukien vaikutus viljelijöiden luopumispäätöksiin

Minna Väre

MTT Taloustutkimus, PL 3, 00411 Helsinki, minna.vare@mtt.fi

Ensimmäiset luopumistukijärjestelmät astuivat Suomessa voimaan vuonna 1974. Tämän jälkeen erilaisten, viljelijöiden maataloudesta luopumista edistämään tarkoitettujen, järjestelmien tavoitteet ovat vaihdelleet ylituotannon vähentämisestä tilarakenteen parantamiseen. Varsinkin viime vuosina sovelletut luopumistukiohjelmat ovat olleet lyhytaikaisia, mikä lisää niiden hyödyntämiseen liittyvää epävarmuutta. Tällä hetkellä voimassa oleva luopumistukiohjelma on kolmivuotinen ja sen jatkosta päätetään vuonna 2002. Uuden luopumistukiohjelman ehdot vaikuttavat ratkaisevasti sen hyödyntämismahdollisuuksiin ja sitä kautta maatalouden rakenteen kehitykseen.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan luopumistukiohjelmien vaikutusta viljelijöiden luopumispäätöksiin sekä näiden päätösten ajoitukseen. Viljelijän valintaongelma jäsennellään tutkimuksessa seuraavasti: 1) Viljelijä voi luopua tilanpidosta joko luovuttamalla tilan lisämaaksi tai tekemällä viljelemättömyyssopimuksen tai 2) luovuttamalla sen sukupolvenvaihdoksessa jatkajalle tai 3) viljelijä voi jatkaa tilanpitoa ja säilyttää mahdollisuuden luopua myöhemmin. Luopumispäätöstä pidetään peruuttamattomana, eikä viljelijän ole tilanpidosta luovuttuaan mahdollista aloittaa sitä enää uudelleen.

Viljelijän valintaongelma on rekursiivista muotoa ja sitä voidaan kuvata ns. Bellmanin yhtälön avulla. Tutkimuksessa yhtälön parametrit estimoitiin kolmen probit-mallin avulla. Perus probit-mallissa yhtälöiden virhetermien oletetaan olevan riippumattomia ja korreloimattomia. Multinomial probit-mallissa taas yhtälöiden virhetermit voivat olla korreloituneita. Kolmannen, GHK- simulointimenetelmän avulla spesifioidun mallin avulla voidaan kontrolloida virhetermien korrelaatiota. Mallin tuntemattomat parametrit estimoitiin simuloidun suurimman uskottavuuden (Simulated Maximum Likelihood, SML) menetelmän avulla. Eri mallien mukaiset tulokset ovat hyvin samanlaisia.

Tutkimusaineistona käytettiin Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen rekistereistä poimittua 963 tilan otosta. Otos poimittiin ositettuna otantana viljelijän iän suhteen. Otokseen mukaan tulleet viljelijät olivat tarkastelujaksolla alussa vuonna 1993 korkeintaan 64-vuotiaita ja sen lopussa vuonna 1998 vähintään 55-vuotiaita. Eli tarkastelujaksolla jokaisen otoksen viljelijöistä oli ikänsä puolesta mahdollista luopua maanviljelystä luopumistuen ehdoin.

Tulosten perusteella viljelijän luopumistapa ja luopumispäätöksen ajoitus muuttuvat hyvin joustavasti viljelijän ja tilan ominaisuuksien sekä taloudellisen toimintaympäristön muutosten suhteen. Todennäköisyys luopua viljelystä luopumistuen ehdoin on suurin heti 55-vuotiaana ja vähenee iän myötä. Todennäköisyys luovuttaa tila jatkajalle pienenee iän myötä nopeammin kuin todennäköisyys luovuttaa tila lisämaaksi tai tehdä viljelemättömyyssopimus. Tämän perusteella viljelijöiden tulisi tehdä sukupolvenvaihdos riittävän aikaisin ennen kuin mahdollinen jatkaja perheineen ehtii asettua aloilleen ja hankkia ammatin maatalouden ulkopuolelta.

Peltopinta-alan kasvu siirtää tilan luovuttamista lisämaaksi tai viljelemättömyyssopimuksen tekoa myöhemmäksi, mutta aikaistaa sukupolvenvaihdoksia. Isoilla tiloilla tehdään siis pieniä todennäköisemmin sukupolvenvaihdos.

Luopumistukiohjelman alaikärajan nostaminen vaikuttaisi merkittävästi maatalouden rakenteen kehitykseen. Luopumiseläkkeen alaikärajan nostaminen hidastaisi ikääntyvien viljelijöiden luopumista tilanpidosta ja hidastaisi siten rakennekehitystä lyhyellä aikavälillä. Luopumispäätöksen siirtyessä myöhemmäksi sukupolvenvaihdosten todennäköisyys laskisi ja entistä vähemmän nuoria viljelijöitä aloittaisi tilanpidon. Siten ikärajan nostaminen nopeuttaisi rakennekehitystä pitkällä aikavälillä, kun entistä suurempi osa tiloista siirtyisi lisämaaksi naapurille tai jäisi viljelemättä.

Viljelijöiden luopumispäätökset ovat hyvin joustavia myös tuottajahintojen ja odotettavissa olevan eläkkeen määrän suhteen. Tuottajahintojen lasku sekä maatalouteen liittyvän epävarmuuden kasvu Suomen liittyttyä EU:n jäseneksi on merkittävästi vähentänyt sukupolvenvaihdosten määriä. Jos tuottajahinnat edelleen laskevat tulevien maatalouspolitiikan uudistusten myötä, voi olla vaikeaa saada riittävästi nuoria viljelijöitä aloittamaan tilanpitoa. Paitsi tuottajahinnoilla ja tuilla, myös luopumistukijärjestelmillä ja riittävillä luopumistukiehdoin on suuri merkitys perheviljelmämuotoisen maatalouden säilyttämisen kannalta.